

Jansberg i Husby-Långhundra

Arkeologisk utredning, etapp 1, Målsta 2:38, Husby-Långhundra socken, Knivsta kommun

Hans Göthberg

Jansberg i Husby-Långhundra

Arkeologisk utredning, etapp 1, Målsta 2:38, Husby-Långhundra socken, Knivsta kommun

Hans Göthberg

Omslagsbild: Röset Husby-Långhundra 98:1 är relativt flackt och ligger vid den västra kanten av utredningsområdet. Foto: Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2015:13
Arkeologi

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2015

Bearbetning av planer och bilder: Hans Göthberg

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018-16 91 00
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Syfte och metod	7
Topografi, fornlämningar och äldre kartor	7
Resultatredovisning	9
Diskussion och antikvarisk bedömning	12
Utvärdering	12
Sammanfattning	13
Administrativa uppgifter	13
Referenser	14
Bilaga	14

Inledning

Upplandsmuseet utförde under maj 2015 en arkeologisk utredning, steg 1 inom fastigheten Målsta 2:38, Jansberg i Husby-Långhundra inför detaljplan för bostäder (fig 1). Utredningen gjordes på uppdrag av Famili Invest AB och efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län (lstn dnr 431-4887-2014). Projektledare var Hans Göthberg.

Figur 1. Översiktskarta över Husby-Långhundra med utredningsområdet markerat med blå linje. Skala 1:40 000.

Syfte och metod

Syftet med utredningen etapp 1 var att klargöra om arbetsföretaget kommer att beröra idag okända fornlämningar. Dels gällde det att klarlägga om det finns okända synliga fornlämningar inom området. Därtill skulle lägen för eventuella fornlämningar som inte syns ovan mark urskiljas. Röset 98:1 skulle inmätas som en polygon.

I utredningen ingick två moment, en genomgång av arkivmaterial och en fältinventering. I genomgången av arkivmaterial ingick en översiktlig genomgång av äldre lantmäterikartor, samt en kontroll av eventuella arkeologiska fynd. Fältinventeringen bestod av en okulär terrängrekognosering av utredningsområdet med en antikvarisk bedömning av fornlämningar och lämningar av annan karaktär. Därtill ingick att bedöma förekomsten av indikationer på lämningar som inte var synliga i markytan, vilket kontrollerades med geologsond och spade. Påträffade lämningar lägesbestämdes med GPS.

Fältinventeringen utfördes under den senare hälften av maj, då markväxtligheten hade börjat växa och att löv spruckit ut. Detta innebar inga större svårigheter eftersom slyvegetationen hade liten omfattning trots att avverkning skett 2007.

Topografi, fornlämningar och äldre kartor

Utredningsområdet ligger i de norra delarna av Husby-Långhundrabygden, vilket topografiskt karaktäriseras av kuperad mark med mindre dalgångar, i vilken odlingsbar mark återfinns. De åtskiljs av skogsbevuxna höjdparter.

Fornlämningarna utgörs främst av ensamliggande stensättningar och rösen, vilka ofta ligger i krönlägen eller på bergsplåtar. Dessutom finns en skärvtenshö (Husby-Långhundra 94:1) vid Marielund, omkring 400 m öster om utredningsområdet. Därutöver finns lämningar av sentida bebyggelse.

Utredningsområdet är kuperat med bergsryggar i norr och öster och ett långsträckt låglänt parti i områdets mitt. Det sistnämnda utgörs av träd- och slybevuxen våtmark. Det har tidigare i sin helhet varit skogsbevuxet. Nivåmässigt ligger utredningsområdet i intervallet 30-40 m ö h. I den östligaste delen av området finns en ekonomibyggnad som ingått i bebyggelsen vid Jansberg. I anslutning till denna och omedelbart öster om utredningsområdet finns bostadsbebyggelse.

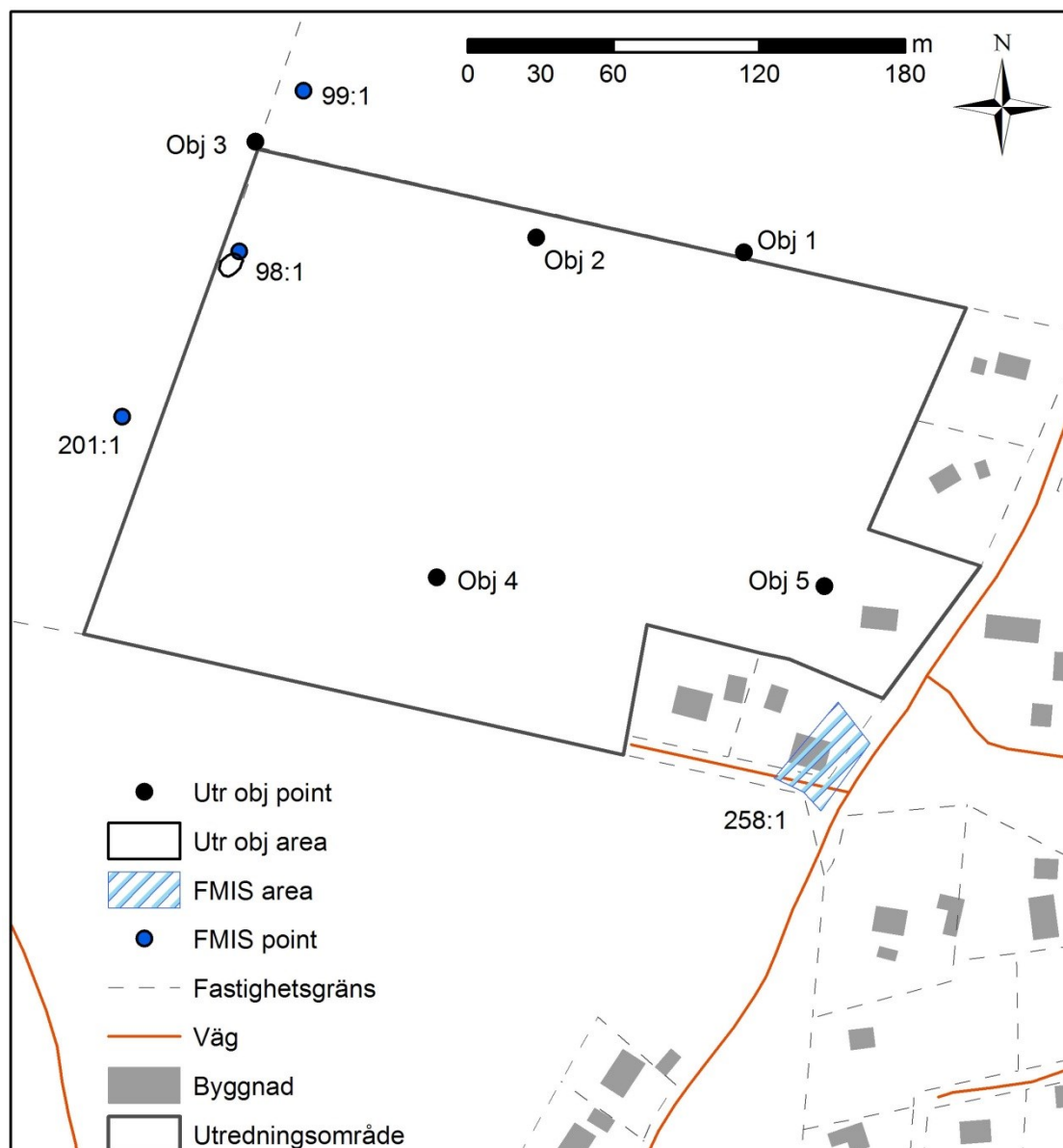
Inom utredningsområdet och på en bergsplåta vid områdets västra kant finns röset Husby-Långhundra 98:1. Med samma topografiska placering finns en stensättning och ett röse (99:1 och 201:1) strax utanför utredningsområdet. Alldeles utanför området i sydost finns 258:1, en husgrund från historisk tid, som delvis legat på samma plats som befintlig bebyggelse.

Utredningsområdet ligger inom ägorna för Målsta by. Bybebyggelsen låg omkring 2 km från utredningsområdet och avhystes under 1800-talet. Ägomätningar från 1691 och 1826 visar att det enbart fanns skogsmark inom det nu aktuella utredningsområdet. Generalstabskartan från 1867 över Uppsala visar Jansberg med symbol för bebyggelse. Kring denna bebyggelse har en fastighet avstyckats 1913 att döma av en karta över en ägostyckning från detta år. Den västra delen av denna fastighet motsvarar utredningsområdet. Kartan över laga skifte från 1913 visar att en hägnad korsade denna fastighet och därmed även utredningsområdet. Kartan visar också att det fanns en trolig ekonomibyggnad på samma plats som husgrunden 258:1.

En kontroll av uppgifter om fynd i samlingarna för Statens Historiska Museum visade att inga sådana redovisas för Målsta.

Resultatredovisning

Utredningsområdet omfattade en yta om ca 6 hektar. Inom området var sedan tidigare röset 98:1 känt. Därtill påträffades fem tidigare okända lämningar vid fältinventeringen (fig 2).

Figur 2. Plan över utredningsområdet med lämningar markerade. Skala 1:3 000.

Röset 98:1 i den västra delen av utredningsområdet är i FMIS angett att vara 8 m i diameter och 0,7 m högt. Inmätning med GPS visade att den var svagt oval och 10x8 m stor. Markeringen i FMIS avvek med någon enstaka meter från inmätningen. Röset ligger på en bergsplatå med delvis branta sluttningar. På denna platå kunde inga ytterligare lämningar, exempelvis mindre stensättningar, eller antydningar om sådana skönjas. Något längre söderut

och utanför utredningsområdet ligger röset 201:1. Det ligger ca 15 m från utredningsområdets gräns. Terrängen är relativt flack i den anslutande delen av utredningsområdet som bara ligger aningen lägre än röset. Därmed skiljer sig den topografiska situationen avsevärt från 98:1 med dess naturligt avgränsade bergsplatå. De två rösetna ligger i likhet med stensättningen 99:1 på bergskrön med god exponering över dalgången i väster, bland annat den närbelägna gården Kullersättra.

Figur 3. Röset 98:1 är relativt flackt och ligger vid kanten av bergskrönet. Här sedd från norr. Foto Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 4. Gränsmärket objekt 1 med den kullfallna skarpkantade visarstenen. Här sedd från norr. Foto Robin Lucas, Upplandsmuseet.

Av de fem tidigare okända lämningarna inom utredningsområdet är *Objekt 1* ett gränsmärke som ligger på ett bergskrön vid områdets norra gräns. Det är ca 1,1x1 m stort och består av 0,3-0,5 m stora rundade stenar. Visarstenen är kullfallen, 0,7x0,1 m stor och skarpkantad, till skillnad mot de andra stenarna.

I områdets norra del ligger *Objekt 2* som är spår av troligt mindre stenbrott. Vid den Ö kanten av en bergskant har berget en kraftig, naturlig sprickbildning. Möjligen finns också spår av tillmakning. Ett stycke utanför bergskanten finns en 2,5x1 m stor yta med en större mängd spill av skärvig granit, vilket troligen är spår av bearbetning.

Figur 5. Vid stenbrottet objekt 2 låg spill från brytning och bearbetning nedanför, men ett stycke ut från bergskanten. Här sedd från söder. Foto Robin Lucas, Upplandsmuseet.

I utredningsområdets nordvästra hörn ligger *Objekt 3* som är ett gränsmärke där flera fastighetsgränser möts. Gränsmärket är 1,2 m stort och i mitten finns en ännu stående visarsten, 0,5 m hög, 0,4 m bred och 0,2 m tjock, av skarpkantad sten.

I den södra delen finns *Objekt 4* som är ett möjligt gränsmärke. Det är 0,8x0,7 m av rundade stenar. En kullfallen visarsten är 0,5 m lång, 0,3 m bred och 0,2 m tjock, av skarpkantad sten. Det ligger inte på någon känd fastighetsgräns, men skulle kunna ha ett samband med den hägnad som avbildades på kartan över laga skiftet från 1913.

I områdets östra del är *Objekt 5* en jordkällare som delvis är bortschaktad. Den är 5x2 m stor och består av 0,5-0,8 m stora stenar som lagts upp på och kring ett 1,5 m stort markfast block. Den är till stora delar bortschaktad, troligen vid anläggning av en brukningsväg. Den ligger i närheten av den befintliga ekonomibygnaden och i omgivningen till husgrunden 258:1.

Inga spår av eller antydningar om fornlämningar som inte är synliga i markytan kunde skönjas inom utredningsområdet. Till detta bidrar att området består av bergs- och moränbunden mark med större och mindre inslag av blötmark samt har mycket dåliga förutsättningar för uppodling.

Diskussion och antikvarisk bedömning

Av lämningarna inom utredningsområdet är röset 98:1 den enda av förhistorisk karaktär och som kan betecknas som fornlämning. I likhet med stensättningen 99:1 och röset 201:1 ligger den på bergskrön med exponering över dalgången i väster. De låg därmed på en topografisk gräns mellan dalgången och den mer varierad terräng med bergsbunden mark och våtmarker, vilket förekommer i utredningsområdet. De bör därför ses i samband med bosättningar och verksamheter i den västra dalgången. En motsvarighet i dalgången i öster markeras av stensättningar och skärvtenshöj vid Marielund omkring 400 m öster om utredningsområdet. De typer av fornlämningar som förekommer i dessa två områden pekar på att de bör höra hemma i bronsålder eller äldre järnålder. Det kan antyda att bygden under dessa tider hade en större utbredning än under yngre järnålder, eftersom lämningar från den sistnämnda tiden förekommer i anslutning till huvuddalgången i Husby-Långhundra.

Övriga lämningar inom utredningsområdet har ett betydligt yngre ursprung. Kartor pekar på att bebyggelsen vid Jansberg tillkommit efter 1826, men före 1867. Det innebär att lämningar som jordkällaren objekt 5, det möjliga gränsmarket objekt 4 och stenbrottet objekt 2 i likhet med husgrunden 258:1 som tidigast kan ha tillkommit mellan dessa två årtal. Gränsmärkena objekt 1 och 2 bör kunna kopplas till ägostyckningen 1913. Eftersom visarstenarna i gränsmärkena genomgående var skarpkantade kan de mycket väl ha kommit från stenbrottet. Lämningarnas karaktär och sena tillkomst medför Upplandsmuseet föreslår att de kan falla inom den antikvariska bedömningen Övrig kulturhistorisk lämning.

Utvärdering

Utredningen steg 1 visar att röset 98:1 är den enda lämningen med förhistoriskt ursprung. Vid inventeringen konstaterades att det fanns ytterligare fem icke tidigare kända objekt inom området. En genomgång av äldre kartor visar att området har tagits i anspråk vid 1800-talets mitt. Detta i kombination med objektens karaktär bör följaktligen tyda på att de som tidigast har tillkommit vid denna tid.

Sammanfattning

Upplandsmuseet gjorde i maj 2015 en arkeologisk utredning, steg 1, vid Jansberg inom fastigheten Målsta 2:38 i Husby-Långhundra socken och Knivsta kommun. Syftet var att klargöra om tidigare okända fornlämningar fanns inom området, samt att urskilja eventuella lägen för fornlämningar som inte syns ovan mark.

Utredningen pekar på att inom utredningsområdet är röset Husby-Långhundra 98:1 den enda lämningen av förhistorisk karaktär. Att döma av dess karaktär, topografiskt läge och andra fornlämningar i omgivningen bör den tillhöra bronsålder eller äldre järnålder. Inom utredningsområdet identifierades dessutom fem tidigare okända lämningar, dessa utgjordes av gränsmärken, ett mindre stenbrott och rest av jordkällare. De har samband med den sentida bebyggelse som etablerades vid Jansberga mellan 1826 och 1867 och tillhör denna eller yngre tid.

Administrativa uppgifter

<i>Plats:</i>	Målsta 2:38, Jansberg, Husby-Långhundra socken, Knivsta kommun, Uppsala län
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning, steg 1
<i>Uppdragsgivare:</i>	Famili Invest AB
<i>Fältarbetsperiod:</i>	2015-05-22
<i>Upplandsmuseets projektledare:</i>	Hans Göthberg
<i>Upplandsmuseets personal:</i>	Robin Lucas
<i>Upplandsmuseets diarienummer:</i>	Ar-333-2015
<i>Upplandsmuseets projektnummer:</i>	8557
<i>Länsstyrelsens handläggare:</i>	Tina Fors
<i>Länsstyrelsens beslutsdatum:</i>	2015-04-17
<i>Länsstyrelsens diarienummer:</i>	431-4887-2014
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Dokumentationsmaterial:</i>	Förvaras i upplandsmuseets arkiv

Referenser

Lantmäteriakter

Lantmäterimyndigheten Uppsala län

Husby-Långhundra socken, Målsta

Arealavmätning	1691	03-HUL-1
Arealavmätning	1826	03-HUL-63
Laga skifte	1913	03-HUL-126
Ägostyckning	1913	03-HUL-127

Bilaga

- Objekt 1 Gränsmärke, 1,1x1,0 m, av 0,3-0,5 m st stenar. Visarsten 0,7x1,0 m kullfallen.
- Objekt 2 Stenbrott, 2,5x1 m stor yta med skarpkantad granitsten, troligen spill.
- Objekt 3 Gränsmärke, 1,2 m stort. Visarsten 0,5x0,4x0,2 m.
- Objekt 4 Gränsmärke?, 0,8x0,7 m stor. Visarsten 0,5x0,3x0,2 m, kullfallen.
- Objekt 5 Jordkällare, 5x2 m stor, av 0,5-0,8 m st stenar kring block, delvis bortschaktad.